

A pesti Duna multjából.

Sorozatnak készül ez az adatokat csoportosító írás. Futó jegyzetek kerülnek itt papírra, amelyekből a gyűjtő csak azt érzi, hogy jó lenne egyszer szerves egészzé gyúrní.

A pesti ember soha sem szerette úgy a maga Dunáját, amely pedig majdnem annyit ér, mint a venceieknek a tenger. Sőt a hasznát sem igen keresték. Csak amikor a Duna nekikeseredett és piszkos hullámu vizeit kikergette a partra, akkor jócskán észrevették. Ha semmi sem bizonyítaná ezt, ott van Pest városának első magyar nyelvű diszpolgári oklevele, amelyet egy árvízi biztosnak adtak. Lónyay János, az 1838-iki árvíz alkalmából kiküldött királyi biztos kapta. Buda város diszpolgárai között viszont ott van Sina Simon báró (1839. jan. 23.), aki 40.000 forintot adományozott a budai árvízkárosultaknak. Pest diszpolgárai között az 1838-iki árvíz körül szerzett érdemeikért Lónyayn kívül még ezek szerepelnek:

Feiler (Pfeiler) Ferenc bécsi polgár,
Festetich Gusztáv császári kamarás,
Füstkuti Landerer Lajos könyvnyomdász,
Klee József bécsi építőmester,
Sprenger Pál bécsi építőmester,
Wissgrill Mátyás bécsi udvari ácsmester.

1791-ből ismeretes a pesti hatóság egész személyzetének a fizetési listája. Ez is mutatja, hogy a város nem igen törődött a Dunával. A vízi emberek nem szerepelnek itt. Mindössze egy partfelügyelő van a fizetési listában és pedig 54 forint fizetéssel. Igaz, hogy a polgármesternek magának is csak 600 forint fizetése van, mégsem lehet ezt az állást valami nagy

hivatalnak mondani, mert a csöszöknek (van köztük egy parti csösz is) is 120 forint van évenként, a tanácsai szolgáltnak pedig 145 forint a fizetésük. Kevesebbet a partfelügyelő urnál már csak a bábák, a kéményseprő, a józsefvárosi esküdtek, az énekes fiu, a hóhér és még néhány hasonló funkcionárius kapott.

1791-től 1847-ig aztán a partfelügyelőnek a fizetése is felment 120 forintra, de a tanácsai szolgáltnak ekkor sem tudta utólni.

Még ékeesebben beszél a pesti hajósok kis számáról, vagy azok tekintélytelenségéről az a körülmény, hogy az 1731—1848-ig fennállott és választott polgárságnak nevezett testületben alig talál az ember hajóst. 117 esztendő alatt 867 tagja volt ennek a testületnek és a 867 között összesen három hajós volt. Egyéb a víz körül foglalatostkodó egyén azonban inkább akadt, lévén a testületnek ugyanezen idő alatt 12 halász és 18 vizimolnár tagja. Hogy milyen kicsi volt a hajósok száma a többi foglalkozásbeliekhez arányítva, mutatja, hogy még író is akadt kettő, kávé pedig már akkor is — négy. Budapest már akkor sem tagadta meg magát, már akkor kezdett a kávéházak városa lenni. Följegyezzük a három hajós nevét is:

Kristóf György hajós 1789. április 2.
Resch Antal hajós 1731. április 24.
Resner József hajós 1731. április 24.

Nem volt különös dolog akkoriban „tanácsos”-nak lenni sem. Volt is a tanácsosok között mázoló, szücs, serfőző, katonatiszt, timár, mindenféle. Legtöbb a tisztviselő, utánna pedig kereskedő. Csak hajóst nem lehet találni 1688—1848-ig egyetlen egyet sem.

Pesten valaha nem becsülték a vizet.

A törökök kiűzése után 1687-től a császári ka-

maraignagatóság volt az ur Budavárában, beszédte az adót, biráskodott, és megkezdte Buda és Pest újátelepítését is. Leginkább mesterembereket toboroztak, elsősorban nyilván olyanokat, akik a két város újáépítésében is szorgalmaskodhattak. Telket, adómentességet kaptak ezek, s ha egy év alatt felépítették házukat és lefizették az öt forintot, bejutottak a polgárságba. Aki ezeknek a feltételeknek meg nem felelt, csak lakók (Inwohner) lettek és zsellérsorsban éltek. Nem érdektelen feljegyezni, hogy Pest városának első elkönyvelt, ellajstromozott polgára Proberger Jakab serfőző (később bíró) volt.

1699-ben állítottak össze a polgárokról ezt az első társkönyvet (Burger-Roll). 1687-ben még csak 27 polgára volt Pestnek, amely szám 1716-ig mintegy 433-ra emelkedett. Ugyanez idő alatt a lakosok száma 238-ról 2765-re emelkedett.

Törődtek-e már ekkor kellőképpen a Dunával? A XVII-ik és XVIII-ik század határán levő esztendők térképe a mai Belváros területének beépítését mutatja. A törökök kiűzése után következő első évtizedben a Duna pesti partján mintegy tizenkét ház épült, elött ez idő alatt Pest már 244 házból állott, ami azt mutatja, hogy a polgárság nem igen törekedett a Dunaparton megtelepedni, hanem inkább a beljebb eső részeken építette fel házat. Itt áll azonban már ekkor a pesti plébánia. A következő tíz év újabb hat házat eredményezett a Dunaparton, közte a Koháry és Jászbergi házakat, a harmadik évtized már csak egy kis házacsokát hozott, no és a piaristák hatalmas házat, bár a pesti házak száma ekkor már meghaladja a hatszázat. A városnak a Dunára néző frontja mintegy hatszáz öl hosszú volt. Az utcák, terek és intézmények neve között bőven szerepel a Duna és a „víz.” Amint végigtekintünk a térképen, ott látjuk a „Duna-Rondell”-t, a Dunai Rondella-utcát, a Hidpajtát, a Császári hajóhivatalt, a beépítettlen Duna-

köz-t, a Hal-tér-t, a Vizi-kapu-t, a Vizikapu-utcát és az Alsó Duna-Bástyát.

A víz körül foglalatostkodó személyek közül 1716-ig a tanács tagjai között mindössze egy halászmestert és egy Diák János nevű molnárt találunk. Ugyanez idő alatt a polgárok sorában megtaláljuk az első két hajóst és az első kilenc halászmestert, az első tíz molnárt, akiknek nyilván dunai malmuk volt.

Igen érdekes volt 1688. táján a szerepe a Dunának Pest város önkormányzati jogának fejlődésében. A Duna adta meg ugyanis Pestnek a jogot, hogy törvénykező tanácsot alakítson és így önkormányzati jogában megtegye az első nagy lépést. Ez 1688. június 10-én történt meg. Budának ekkor már megvolt a maga közigazgatósági hatósága, amelynek „előülője” Prenner Farkas Endre polgármester volt. Pest távolabbi részeiből Budára vándorolni, ha az ember az igazságát kereste, egy kicsit messze volt. Budáról közigazgatni Pestet, mikor közben volt a Duna, nagy nehézségekbe ütközött. Hát még télen, amikor a Duna mint komoly közlekedési akadály szerepelt. Nem volt más mód, mint hogy a pesti tanácsot fel kellett ruházni a törvénykezői joggal. A tanács egyszersmind törvényszék lett és a pesti bíró törvénybíró. „Székes Buda főváros”-nak csak polgármestere volt, de törvénybírája nem, nagy is volt emiatt a budaiak haragja és nyilván a Dunát is okolták, mert ő adta Pestnek a törvénykezői jogot. Olyan nagy volt a felzudulás, hogy a kamaraignagatónak tíz nap alatt Budának is kénytelen volt megadni a törvénykezői jogot. Törvénybíró Budá, az ország fővárosa, azonban csak 1707-ben kapott.